

MEHMAN

/povest/

I

Tədris hissə müdiri Məlikə xanım onillik məktəb vəsiqəsini Mehmana təqdim edib, ayrılıq əlaməti olaraq, onun boynunu bərk-bərk qucaqladı. Məlikə xanımın qar kimi ağaran pərakəndə saçları Mehmanın şəvə kimi qara qıvrım saçlarına qarışdı.

– Oğlum, – deyə müəllimənin yaşaran gözləri doldu. – Düz on ildir ki, sən bizim bu məktəbdə oxuyursan. Düz, on il əvvəl, sən buraya balaca bir uşaq kimi, çantanı yerlə sürüyə-sürüyə gəlib, indi cavan bir oğlan kimi gədirsən... Bu on ilin çox yarısını, mən özüm sənə dərs vermişəm... Sən mənim sevimli balam olmusan... Bu on ildə məktəbdə mən səni həm əxlaqda, həm də oxumaqda bütün uşaqlara nümunə göstərmişəm... Bu gün mən, məktəbi bitirmək şəhadətnaməsini sənə təqdim edib yola salıram. – Məlikə xanım çəkilib Mehmanın gözlərinin içinə diqqətlə baxdı. – Mənim sənə analıq tövsiyəm vardır, – müəllimə göy damarlı əlini qəti bir qərarla qaldırıb:

– Hər nə sənəti ürəyin sevsə, onun dalınca da gedərsən,
– deyə qeyd etdi, – bu sənin öz işindir!.. Ancaq mənim sənə çox mühüm bir tapşırıgım vardır... Hər halda, hansı işdə olursan ol, daxilən-viddanən pak-təmiz ol!.. Heç kəs bilməsə, tək bir sən özün bilsən belə, mənəviyyatını gün kimi saf, ay kimi parlaq saxla! Heç bir zaman bir balaca nöqtə qədər olsa belə öz ürəyini ləkələmə! – Məlikə xanım qaynayan gözlərini silib əlavə etdi: – Sənin bu dünyada iki anan var, birisi səni doğan ana ki, sən ona həmişə hörmət etməlisən, ikincisi də sənə təlim verən anadır!.. Sən bil ki, bu sözləri sənə anan deyir!..

– Anama qəti söz verirəm, – deyə Mehman öz qarasıqlı başını müəllimənin qarşısında ehtiramla əydi, – söz verirəm!..

– Bəli, oğlum, daxili təmizlik, vicdani saflıq insan üçün böyük vüqardır!.. O, adamı cürətli, alnıaçıq, başıuca edər!.. Mənəvi təmizlik, insana məğlubedilməz qüdrət, vətən, xalq qarşısında hədsiz bir hörmət verir!..

Bu dünyada insan üçün, hər nə işdə olursa olsun, ürəyi ləkəli yaşamaqdan da ağır bir şey ola bilməz. Sən gəncsən, bizim dünyanın mənası məzmunlu, hikmətli və dərinidir!..

Ağsaçlı müəllimə Mehmanın boynunu qucaqlayıb:

– Mənim öz övladım olmayıb, – deyə həyəcanlandı.
– Səndə mən özüm üçün doğma bir bala sifətini tapmışam!..

Mehman müəllimənin göy damarlı əlini eyni ehtiramla öpüb vəsiqəsini götürdü. Ağsaçlı müəllimə titrəyən şəhadət barmağını uzadıb:

– Unutma ha!.. – deyə son tapşırıq verdi. – Unutma, ləkə çox pis şeydir, heç unutma!.. Ləkə insanı cürətsiz, başısağrı edər. Heç kəs bilməsə belə, o, adamı xəcalət tərinin içində boğar, onun rahat yuxusunu göylərə çəkər!.. Bu sözlər indi yersiz görünsə belə, ürəyimdən gəlidiyi üçün bir övladım kimi sənə deməli oldum, oğlum!..

II

Məktəbin uzun dəhlizi oğlan-qızla dolmuşdu. Onlardan kimisi qol-qola gəzir, kimisi yığılıb söhbət edir, kimisi onillik məktəbi qurtarmaq vəsiqəsini öz yoldaşına göstərib öyünür, bəzisi də başını aşağı salıb kəsir içində olduğu üçün məktəbdən bikefcə çıxırdı. Bir dəstə tələbə qapı ağzında dayanıb Mehmanın çıxacağını səbirsizliklə gözləyirdi. Onlardan bir çoxu hörmət, bəzisi də qibtə hissi ilə Mehmanın vəsiqəsinə baxmaq istəyirdi. Bunun üçün də hərə bir cür danışıq, bir fikir söyləyirdi:

– Ali məktəbi də görək, bizim mülayim Mehman, belə əla qiymətlə qurtaracaqmı?

– Sən baxma, – deyə Mehmanın rəqiblərindən biri etiraz edirdi.

– Ali məktəbdə müəllimlərin gözünə girmək olmaz. Orada möhkəm bilik, polad kimi mətin əsas gərəkdir!

– Məgər Mehmanın biliyi yoxdurmu?

– Bəyəm nə oldu, bircə kərə bir dərstdən də axsamadı, hər tərəfdən onun işi əla gətirdi?!

– Zalım oğlunun baxtı var baxtı! – deyə bir başqası partladı. – Hamı onu sevir, amma məni görəndə elə bil ki, yerdən bir daş götürüb pəncərələrinə çırpmışam!..

– Mehman öz zəhməti, səyi və çalışqanlığı nəticəsində həmişə əlaçı olmuşdur, - deyə ucaboylu gənc oğlan israrla cavab verdi. – Misal var ki, piyada atlıya gülməsə, bağı çatlar!..

– Belə görünür ki, biz pay-piyada olmuşuq, hə?

– Bəli, çalışmayan, dərslərə ciddi fikir verməyən lap piyada qalır!

Tədris hissə müdirinin otağı qarşısında dayanan uşaqlar bu qayda ilə bayaqdan bəriyə danışıb, lakin indi bir az sakitləşmiş, hamısı da gözünü qarıya zilləmişdi. Müəllimə Mehmanı dəhlizə ötürərək qapını çəkib yavaşca örtüdü. “Bəlkə ona bir ali məktəbi tövsiyə etmək lazım idi? Nə üçün mən – hansı sənəti xoşlayırsan onu da seç – dedim?.. Məgər, sənətin özünün adamın gələcək taleyində əhəmiyyəti azdırmı?” Məlikə xanım, uzun bir müddət üçün balasından qoparılan mehriban və müztərib ana kimi ovuna bilmədi.

Yoldaşları Mehmanı dövrəyə alıb vəsiqəsini ona güclə açdırdılar. Bir kənarda üç qızla gəzinən ucaboylu, doluəndamlı, sıx, qarasaçlı Züleyxa yoldaşlarının qolundan yapışib çəkə-çəkə onları da buraya gətirdi.

– Görək vəsiqənizi? – deyə Züleyxa qızara-qızara başını Mehmanın vəsiqəsinə tərəf uzatdı.

– Elə bir şey deyil, – deyə Mehman zərli şəhadətnaməsini qatlamağa, baxan gözlərdən gizlətməyə çalışdı.

– Yemirik ki, Mehman qağa, görək necə qurtarıbsınız? – deyə Züleyxa əlini uzadıb vəsiqəsini aldı. Qızlar hamısı boylanıb şəhadətnaməyə baxmağa başladılar:

– Uyyy, hamısıca, əlaaa, qızzz!..

Burada olan oğlanlar qızardılar, Mehman özü də yamanca pərt oldu.

– Sağ olsun Mehman qağa! – deyə Züleyxa şəhadətnaməni ona qaytardı, – var olsun!..

Mehman pörtdüyündən, daha bir söz demədi, vəsiqəni gizlətməyə çalışdı.

Dəhliz boyu səs yayıldı. Uşaqlar bir ucdan buraya gəlməyə başladılar. Mehman birtəhər tələm-tələsik aradan çıxdı. Onuncuya keçən qızlar yenə də gəzinməyə, şaqqıldayıb gülməyə, sonra da söhbətə başlayıb:

– Ay qız Züleyxa; görəsən Mehman nə olacaq? – deyə ona söz atdılar.

– Mənciyəz doktor olacağam, – deyə Züleyxa ağızucu cavab verdi. – O nə olacaq olsun, mənə nə?..

– Niyə sənə nə, ay qız?.. Dörd dəftər qoşma qoşandan sonra, sənə nə?.. İndidən sözündən dönəcəksən?.. Onu da özünlə çək dokturluğa!

– Doktor da yəni bir şeydir?.. Həmişə baxırsan inilti, ah-uf! Həmişə azarlılarla əlləş!..

– Hamısından yaxşı mühəndislikdir, – deyə ayrı bir qız dilləndi.

– Əsrimizin nəbzi texnikadır. Min ilin türkcəyəsinədən başlayıb gələn aciz təbabətdən nə olsun?.. Ölənlər ölür, qalan qalır, dəyirman bildiyin eləyir, çax-çux başın ağrıdır!..

– Mühəndislik üçün gərək riyaziyyatdan başın çıxsın, – deyə bir başqası yırğalandı. – Sən də ki, cəbrə gələndə, doğrudan da, böyük bir cəbrə düşürsən!..

– Ona baxma, bu yayı anam müəllim tutacaq, hazırlaşacağam, imtahanın qıl körpüsündən nəzirsiz-niyazsız oynaya oynaya keçəcəyəm!..

O biri yanda dayanan yastı bir qız dilləndi:

– Mühəndis də bir şeydir, ay qız? – O, yanına-yanına başını buladı. – Həmişə mazutda, həmişə dəmirdə, həmişə tozda-torpaqda, qumda-əhəngdə!.. Gedirsən onlar işləyən yerdə baş açmırsan ki, fəhləsi kimdir, mühəndisi kim? Mən bu gün kimi tərtəmiz müəllimdən olacağam. Gündə dörd-beş saat ayaq üstə dərslərini de, üç ay yayı da get, kefin istəyən yaylaqlarda dincəl, canına qulluq elə!

Qızlardan üçüncü birisi etiraz edib:

– Pah, tapdın, – dedi, – çənə-boğaz müəllim. Adamın çənəsi yuxuda da durmaz ki, hey dörd divar arasında səsküy içində, az qala adamın beyni partlayır!..

– Bəs onda sən nə olacaqsan, ay qız?

– Mən artistka olacağam!.. İndi məktəbin səhnəsinə çıxıram, bu üzümü zə gələn il də dramının studiyasına yazılacağam... Qoy salondan səhnəyə sarı o qədər əl vursunlar ki, o qədər əl vursunlar ki!

– Allah özü saxlasın, sənə o ənlük-kirşanı! Gündə öz gənin saçını keçir başına, gündə toy qurub ərə get! Nə var, nə var mən də bu dünyada özümə sənət tapmışam?.. Bir dəfə anamın yanında bu barədə söhbət açıldı, az qala arvad durub evi başımıza uçurmuşdu... Dediyimə də peşman oldum!

– Ay qız, hələ onuncunu qurtarmağa çox var, – deyər şuxluq edən başqa bir qız söz atdı, – mühəndislik də, doktorluq da, lap səhnə sənətkarlığının özü də bizim

üçün çox-çox gərəklidir!.. Ancaq hələ bir sizləri görək!.. Görək hələ kim svidaniyadan, yəni görüş məntəqəsindən sağ-salamat qayıdacaq, kim qayıtmayıb oradan o yana birbaşa ərə gedəcək?..

– Məsələn, kim görüş məntəqəsindən qayıtmayacaq, qız?

Hamı dönüb Züleyxanın üzünə baxdı:

– Qurbanın ollam, ay qız! Mehmanın ollam, ay balam!”

– Onda bəs niyə radioda oxumursan, ay qız?

– Elə hazırlayıram ki, “Mehman və Züleyxa” havasını radiodan bütün dünyaya oxuyam!..

– Ay qız, əskik-əskik danışmayın, Allah ətinizi töksün, – deyə Züleyxa öz rəfiqələrini çəkib onu dövrəyə alan qızların əhatəsindən çıxdı.

Qızlar bir də zarafata girişib Züleyxa tərəfə söz yağdırmağa başladılar:

– Daha Mehman gəlməyəcək!

– Bir də Mehman görünməyəcək!

– Ay qız, Züleyxa özüdür. Mehman üçün oxuyan, yoxsa Mehman yatsa da yuxusuna bu Züleyxa girməz!..

– Bəs bu arada quş kimi qanad çalan məktublar?

– Heç bir məktubdan bir xəbər varmı?.. Kağızlar hey bir ucdan “Züleyxadan – Mehmana” qanad çala-çala gəlir, ancaq heç bilmirsən hansı hara düşür?..

Züleyxa o yandan bəriyə qızların üstünə çıxmırdı.

– Heç kəs heçcə bir kəsin işinə qarışmasın!.. Yoxsa siz bu sözü saqqız kimi çeynəməkdən böyük bir həzz alırsınız?

III

Çoxdan bəri qarı ağzında dayanıb oğlunun yolunu intizarla gözləyən Xatun Mehmanı evə buraxıb:

– Oğlum, şəhadətnaməni aldınmı? – deyə soruşdu.

Mehman şəhadətnaməsini çıxarıb anasına verdi. Xatun şəhadətnaməni alıb öpdü və əllərini göyə qaldırıb:

– Xudaya min şükür, – dedi, – on il addım-addım ötüb qurtardı.

Xatun, hər il məktəb bağlananda, oğlunun aldığı qiymətlə maraqlanırdı.

O qabaqkılardan fərqli olan iri və zərli şəhadətnaməyə diqqətlə baxıb:

– Çəşnisindən-naxışından bilirəm ki, hamısı ucadır, – deyib Mehmanın boynuna sarılıb analığın müqəddəs həyəcanı ilə oğlunun nəfəsini sanki uddu. – Uca!.. Mənim oğlum, çox-çox uca!..

Xatun, oğlunun məktəbi qurtarmağı şərəfinə o biri günün axşamına yaxşı plov hazırladı. Mehman isə öz yaxın yoldaşlarını evlərinə dəvət etdi. Onlar xörək yedikcə Xatun əlində kəfgir dayanıb baxırdı:

– Evimizin səliqəsi olsaydı, sənin o ağsaçlı ananı da çağırardıq, – deyə Xatun balaca evinə nəzər saldı.

– Onu da evimizi yaxşı-yaxşı qurandan sonra çağırarıq! – deyə Mehman müəlliməyə qarşı tükənməz bir ehtiram hissilə cavab verdi.

– Mütləq Məlikə xanımı öz evimizə dəvət edərik, ana!..

– Bəli, bizim Məlikə xanım şəfqətli bir anadır, – deyə Mehmanın yaxın yoldaşlarından birisi olan Salman dilləndi. – Çox lütfkar bir insan, köhnə maarifçi, ictimai bir xadimdir!..

– Bəli, elədir, – deyə əyləşən gənclərdən Məsum da dilləndi.

– Məlikə xanımın alicənab ürəyi bütün onillik məktəbi qızdırır!

– Elədir, o ömrünün böyük mənasını səadət toxumunu səpməkdə görür!

– Məlikə xanım, bizim Mehmanın dilinin əzbəridir, – deyə Xatun, Mehmanı və süfrə ətrafında əyləşən gəncləri qayğıkeş bir nəzərlə süzdü.

– Yaxşı insanın adı, həmişə yaxşılıqda yad edilir!..

Bu növ ilə süfrənin axırına qədər Məlikə xanımın adı ehtiramla çəkildi.

Mehmanın yoldaşları xörək yeyib çay içəndən sonra durub evlərinə getdilər.

– Yaxşı söyləmirəmmi, oğul? – deyə Xatun keçən söhbətin güclü təsiri altında davam etdi. – Uca elmi qurtarıb evimizi yaxşı-yaxşı düzəldəndən sonra sənin o müəlliməni də çağıraraq, lap körpə vaxtından o, səni sevər, görən zaman mənə toxtaqlıq verərdi. “Qorxma, Xatun, – deyərdi, – Mehman səni öz gözlərinin üstündə saxlayacaq, bütün ağrı-acıların çıxacaqdır!” Mən başımı əyərdim, o hey danışardı. Baxardım ki, Məlikə xanım həm də məndən ötəri sənin qayğına çox qalır, – Xatun başını qaldırdı, – yaxşı, çox yaxşı, lap yaxşı arvaddır, – Xatun bir an fikrə gedib birdən döndü: – Məktəbdən